

DARIUSZ GZYRA

 <https://orcid.org/0000-0003-4659-3262>

Od welfaryzmu do sentiokracji [Recenzja książki Alasdaira Cochrane’a *Should Animals Have Political Rights?* Cambridge: Polity Press, 2020]

От вельфаризма к сентиократии
[Рецензия на книгу Аласдера Кокрейна
Should Animals Have Political Rights?
Cambridge: Polity Press, 2020]

From Welfarism to Sentiocracy
[A Review of Alasdair Cochrane’s
Should Animals Have Political Rights?
Cambridge: Polity Press, 2020]

Абстракт

Abstract

Книга британского специалиста в области философии политики и этики Аласдера Кокрейна *Should Animals Have Political Rights?* была опубликована издательством Polityka Press в 2019 году в серии «Political Theory Today». Эта публикация вписывается в рамки современного течения теоретизирования, касающегося нормативных аспектов отношений человека с другими животными – это течение иногда называют политическим поворотом в этике животных. В рецензии обсуждается структура книги и прослеживается мысль Кокрейна, которая оценивает – в контексте постулата защиты животных и межвидовой справедливости – существующие институты, структуры и политические процессы, предлагая интересные модификации и дополнения

Ключевые слова: права животных, политические права, политический поворот, вельфаризм, сентиократия

A book by British political philosopher and ethicist Alasdair Cochrane entitled *Should Animals Have Political Rights?* was published in 2019 by Polity Press in the Political Theory Today series. This book fits into the contemporary trend of theorizing the normative aspects of the relationship between man and other animals, which is sometimes referred to as the political turn. In his review, Dariusz Gzyra discusses the book’s structure and traces the trajectory of Cochrane’s thought, which evaluates – in the context of the postulate of animal protection and interspecies justice – the existing institutions, structures and political processes and proposes interesting changes and developments.

Keywords: animal rights, political rights, political turn, welfarism, sentiocracy

Seria *Political Theory Today* wydawnictwa Polity Press składa się z niewielkich objętościowo książek poświęconych wybranym problemom politycznym współczesnego świata. *Should Animals Have Political Rights?* Alasdaira Cochrane'a ukazała się w jej ramach w 2019 roku w twardej oprawie, a rok później jako e-book i w oprawie miękkiej. Należy się cieszyć, że polityczny wymiar relacji międzygatunkowych został dostrzeżony przez wydawnictwo. Fakt, że tworząc wspomnianą serię, nie zapomniało ono o tej tematyce, nie jednak jest zaskakujący. Polity Press, wydające książki z zakresu nauk społecznych i humanistycznych, założone w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku przez Anthony'ego Giddensa, już wcześniej publikowało pozycje poświęcone etyce środowiskowej, posthumanizmowi i zwierzętom pozaludzkim. Kwestie etyki i polityki odnoszące się do innych zwierząt również Cochrane'owi nie są obce. Profesjonalne zainteresowania tego pracownika Katedry Polityki i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu w Sheffield oscylują wokół zagadnień współczesnych teorii politycznych, teorii praw, praw człowieka, bioetyki, etyki środowiskowej i etyki relacji człowieka ze zwierzętami. Jakkolwiek prace Cochrane'a są w Polsce stosunkowo rzadko przywoływane i dyskutowane, jest on jedną z ważniejszych postaci tak zwanego zwrotu politycznego w teoretyzowaniu o relacjach człowieka z innymi zwierzętami.

Wszystkie wydane przed *Should Animals Have Political Rights?* książki Cochrane'a okazały się ważnymi punktami odniesienia współczesnych dyskusji w kręgu badaczy i badaczek zainteresowanych etyką i polityką wykraczającymi poza kwestie relacji międzyludzkich. Wydana w roku 2010 *An Introduction to Animals and Political Theory* tego autora stworzyła niezwykle ważną serię *Animal Ethics* wydawnictwa Palgrave Macmillan. Dwa lata później w Columbia University Press w serii *Critical Perspectives on Animals* ukazała się książka *Animal Rights Without Liberation: Applied Ethics and Human Obligations*. Cochrane rozwinął w niej własną koncepcję praw zwierząt, odwołującą się do teorii interesu. Zajął się także w sposób krytyczny fenomenem wolności w kontekście zwierząt pozaludzkich. Z kolei wydana w roku 2018 przez Oxford University Press książka *Sentientist Politics: A Theory of Global Inter-Species Justice* jest próbą naszkicowania ram tak zwanej sentientystycznej¹ demokracji kosmopolitycznej, globalnego systemu politycznego regulującego funkcjonowanie międzygatunkowych wspólnot ludzi i zwierząt pozaludzkich. Nowe i zreformowane instytucje tej poszerzonej demokracji urzeczywistniałyby partycypację, deliberację i reprezentację – z uwzględnieniem dobra czujących zwierząt pozaludzkich jako istotnej części dobra wspólnego.

Na *Should Animals Have Political Rights?* składa się sześć głównych rozdziałów (w tym wstęp) i jeden dodatkowy, zawierający krótką konkluzję książki. Jak zauważa

¹ Sentientyzm jest systemem przekonań etycznych wskazujących na zdolność do odczuwania (z ang. *sentience*) jako podstawowe kryterium włączania do kręgu istot mających znaczenie moralne i podlegających ochronie. Sentientystyczne będzie zatem to wszystko – włączając porządki ustrojowe – co z podobną wagą traktuje zjawisko zdolności do odczuwania.

Cochrane, powszechny – i błędny – pogląd głosi, że „zwierzęta są z dala od życia politycznego i poza nim: nie są częścią naszych struktur władzy; nie kształtują naszych instytucji politycznych; i nie ukierunkowują naszych programów politycznych”². Przekonanie to jest jego zdaniem złudne, ponieważ ludzie i liczne inne zwierzęta w praktyce koegzystują i mają na siebie wzajemnie znaczny wpływ o charakterze politycznym. Pytania, na które w tej sytuacji próbuje odpowiedzieć Cochrane, brzmią: w jaki sposób powinny wyglądać owe relacje? Jak powinny być zorganizowane struktury polityczne i instytucje? Jakie zasady powinny być podstawą funkcjonowania międzygatunkowej wspólnoty? Czy częścią dobrego modelu mogą i powinny być prawa zwierząt?

Jak zauważa autor, niewielu na te pytania próbowało odpowiedzieć. Szczegółowo opracowaliśmy – wywodzące się z różnych szkół myślenia – teorie etyczne uwzględniające dobro czujących zwierząt pozaludzkich. Nie mamy jednak wielu projektów systemów społeczno-politycznych przychylnych innym zwierzętom, a nawet częściowych rozwiązań i wyczerpujących krytycznych analiz obecnego porządku politycznego. Inaczej mówiąc, nie dokonaliśmy przejścia „od pytania, jak jednostki powinny myśleć o zwierzętach i jak je traktować, do pytania, co się zwierzętom należy w imię sprawiedliwości”³. Tytułowe prawa polityczne według Cochranego zawierają to, co jest zwierzętom należne w ramach międzygatunkowej wspólnoty politycznej – „co inni – obywatele, władze państwowe itd. – mają obowiązek im [zwierzętom – D.G.] zapewnić”⁴. Mowa jest więc o zakresie uwzględniania ich interesów i praw przez decydentów, o tym, kiedy zwierzęta mają prawo przestać tolerować praktyki, które im szkodzą, i czy mają prawo do członkostwa we wspólnocie oraz prawo do reprezentacji w jej ramach.

We wstępie Cochrane tłumaczy polityczną naturę naszych relacji z innymi zwierzętami, wskazuje na potrzebę – kluczowego dla zwrotu politycznego – przejścia od rozważań etycznych do politycznych, wyjaśnia, jak rozumie pojęcie „prawa polityczne”, a także omawia strukturę książki i zawartość jej poszczególnych części.

Rozdział drugi autor poświęca na omówienie dominującego dziś sposobu porządkowania relacji człowieka z innymi zwierzętami – prawodawstwa o charakterze welfarystycznym. Wykazuje, że tego rodzaju rozwiązanie daje zwierzętom ograniczoną ochronę. Ich dobrostan jest uwzględniany zwykle jedynie w takim stopniu, w jakim nie koliduje z realizacją interesów ludzi. Trzeba zaznaczyć, że wiąże się to z powszechnym specyficznym rozumieniem pojęcia dobrostanu – problem odbierania życia lokuje się poza jego zasięgiem⁵. Nie jest to tylko kwestia poprawności konstrukcji

² Alasdair Cochrane, „Introduction”, w *Should Animals Have Political Rights?* (Cambridge: Polity Press, 2020), e-book (mobi), loc. 125. Przekład wszystkich cytowanych fragmentów – D.G.

³ Cochrane, „Introduction”, loc. 159.

⁴ Cochrane, „Introduction”, loc. 172.

⁵ Należy zauważyć, że już dziś istnieją alternatywne ujęcia dobrostanu, włączające w jego problematykę kwestię odbierania życia. Zob. choćby: James W. Yeates, „Death is a Welfare Issue”, *Journal of*

pojęcia. Sposób jego interpretacji i wskazanie obowiązującej wersji są gestami politycznymi o kolosalnym znaczeniu. W praktyce efektem takiego rozumienia dobrostanu jest zalegalizowanie śmierci wielu miliardów zdolnych do odczuwania zwierząt rocznie, a są one ofiarami ludzi, w wielu wypadkach eksploatowanymi w sposób przemysłowy. Cochrane stwierdza, że jeśli chcemy uszanować wewnętrzną wartość zwierząt, musimy wyjść poza paradygmat dobrostanowy. Przekonuje o konieczności uznania podstawowego prawa zwierząt – do szacunku dla ich wewnętrznej (nie-instrumentalnej) wartości, związanej ze zdolnością do odczuwania. System polityczny powinien to prawo uwzględnić.

W rozdziale trzecim znajdujemy analizę jednego ze sposobów wzmocnienia ochrony zwierząt – poprzez wprowadzenie odpowiednich przepisów konstytucyjnych. To rozwiązanie jest już praktykowane w niektórych krajach. Cochrane zauważa, że może ono faktycznie windować status prawny zwierząt pozaludzkich, a niektóre ich interesy rzeczywiście mogą być traktowane bardziej poważnie. Niestety praktyka pokazuje, że samo uwzględnienie zwierząt w ustawie zasadniczej nie daje dostatecznej ochrony – nie powoduje zaniechania i penalizacji krzywdzących praktyk, z chowem przemysłowym włącznie.

Rozdział czwarty zawiera rozważania o innym sposobie wzmocnienia ochrony zwierząt – uznaniu ich osobowości prawnej. Autor sądzi, że otwiera to możliwość nadania zwierzętom podstawowych praw, które byłyby równoważne prawom ludzi. Mogłoby to skutkować znacznym ograniczeniem krzywdy zwierząt, ponieważ zatrzymałoby mechanizm automatycznego wywyższania ludzkich interesów, szczególnie tych mniej istotnych. To jednak również, jak zauważa Cochrane, nie spowoduje pełnego poszanowania interesów zwierząt, ponieważ – podobnie jak w przypadku prawodawstwa welfarystycznego i przepisów konstytucyjnych – charakter mechanizmu jest jedynie ochronny. Zwierzęta mają jednak przecież i inne interesy poza niebyciem krzywdzonymi, należy im się pomyślność, możliwość dobrego życia. O stworzenie odpowiednich warunków do prowadzenia takiego życia powinna zadbać wspólnota społeczno-polityczna. Innymi słowy: interesy zwierząt powinny zostać uwzględnione w procesie realizacji dobra publicznego.

W piątym rozdziale jest mowa o konieczności nadania zwierzętom prawa do członkostwa w naszej wspólnocie politycznej jako warunku urzeczywistnienia owego międzygatunkowego dobra publicznego. W rozdziale szóstym natomiast Cochrane wskazuje na niezwykle istotne uprawnienie, bez którego uznania zwierzęta nie staną się pełnoprawną częścią wspólnoty – prawo do reprezentacji demokratycznej. Zwierzęta powinny być traktowane jako jednostki mające status polityczny, których dobro

jest z zasady elementem wspólnotowych deliberacji związanych z procesem realizacji dobra publicznego. Bez prawa do reprezentacji demokratycznej rzeczywista ochrona zwierzęcych interesów i pomyślność nie mogą zostać zrealizowane. Cochrane nie poprzestaje na tym stwierdzeniu, proponuje – choć tylko w formie szkicu – nową instytucję i funkcję – wyspecjalizowanych przedstawicieli zwierząt (*dedicated animal representatives*). Pośrednictwo owych przedstawicieli systemowo służyłoby zabezpieczeniu rzeczywistych interesów zwierząt między innymi w procesie legislacyjnym.

Konkluzja książki, oprócz podsumowania treści głównych rozdziałów, zawiera również bardzo ważny fragment, dowodzący tego, że autora cechuje realizm. Cochrane jest świadomy, że implementacja opisanych praw politycznych zwierząt jest przedsięwzięciem „ekstremalnie ambitnym i wymagającym”⁶. Ma rację, gdy pisze, że realizacja tego projektu odmieniłaby wspólnotę polityczną, jej aksjologię, instytucje i procedury. Żaden podobny do tego projekt nie został nigdy zrealizowany. Autor nie daje wskazówek, jak sobie poradzić ze wszystkimi przeciwnościami, które nieuchronnie czekają każdego, kto dąży do wprowadzenia podobnych zmian społecznych. Dostrzega jednak istotną przeszkodę, z którą będą musieli się zmierzyć zwolennicy zmian: nieustanne powielanie, zarówno przez politologów, jak i w praktyce politycznej, błędnego przekonania o braku związku między światem zwierząt i polityką.

Książka jest aktualna również w kontekście polskich dyskusji o konieczności zmiany statusu czujących zwierząt pozaludzkich. Na przykład kwestia konstytucjonalizacji ich interesów była i z pewnością coraz częściej będzie w naszym kraju częścią dyskusji prawniczych⁷ i pozaprawniczych⁸. Głos Cochrane’a, rozsądnie oceniający zarówno zalety, jak i niewystarczalność ujęcia w ustawie zasadniczej interesów zwierząt pozaludzkich zdolnych do odczuwania, może być cennym wkładem do tych debat. Autorska propozycja nowego systemu politycznego, opartego na szacunku dla wartości wewnętrznej zwierząt zdolnych do odczuwania, już dziś inspiruje polskie rozważania ze styku dziedzin etyki i filozofii politycznej, czego przykładem jest propozycja sentiokracji⁹, która padła podczas zorganizowanej w 2019 roku na

⁶ Cochrane, „Conclusion: Political Rights for Animals”, w *Should Animals Have Political Rights?*, loc. 1203.

⁷ Tomasz Pietrzykowski, „Moralność publiczna a konstytucyjne podstawy ochrony zwierząt”, *Studia Prawnicze*, vol. 1 (217) (2019): 5–26, <https://doi.org/10.37232/sp.2019.1.1>.

⁸ „Olga Tokarczuk: Prawa zwierząt powinny być wpisane do konstytucji”, *Wprost*, 16.01.2020, 17:25, <https://www.wprost.pl/kultura/10290072/olga-tokarczuk-prawa-zwierzat-powinny-byc-wpisane-do-konstytucji.html> (dostęp: 7.11.2021).

⁹ „Sentiokracja” to neologizm ukuty na oznaczenie ustroju politycznego, w ramach którego ludzie dzielą się władzą z innymi odczuwającymi zwierzętami pozaludzkimi, nazywanymi w niej pozaludzkimi sentientami (to również zaproponowany przeze mnie neologizm). Ludzcy i pozaludzcy sentieni tworzyliby wspólnotę społeczno-polityczną. Zob. Dariusz Gzyra, „Od wyzwolenia zwierząt do sentiokracji. Wybrane propozycje interwencji językowych”, [referat na konferencji *Kultura wykluczenia? VII Odslona:*

Uniwersytecie Jagiellońskim konferencji *Kultura wykluczenia?*. Publikacja *Should Animals Have Political Rights?* może tylko wzbogacić ten nurt myślenia, dając nowy materiał do analiz.

Cochrane widzi swoją książkę jako kolejny przyczynek do dyskusji o kształcie wielogatunkowej wspólnoty politycznej. Diagnozy autora dotyczące niewystarczalności dotychczasowych trybów i mechanizmów ochrony zwierząt oraz prób zapewnienia im pomyślnego życia są niezwykle trafne. To prawda, że naszkicowane przez Cochrane'a propozycje wyjścia z obecnego impasu wielu mogą wydawać się radykalne i utopijne. Właśnie po to jednak badacz je formułuje i publikuje, żeby przestały być tak postrzegane. Trzeba pochwalić nie tylko śmiałość jego myśli, połączoną z realizmem, lecz także przejrzystą strukturę książki i umiejętność pisania prostym, zrozumiałym językiem o bardzo skomplikowanych i specjalistycznych kwestiach. *Should Animals Have Political Rights?* to wartościowe i przystępne uzupełnienie pozostałych książek Cochrane'a. Lektura obowiązkowa dla wszystkich zainteresowanych możliwymi rozwiązaniami społecznymi przyszłego, lepszego świata.

Bibliografia

- Cochrane, Alasdair. *Should Animals Have Political Rights?* Cambridge: Polity Press, 2020.
- Gzyra, Dariusz. „Od wyzwolenia zwierząt do sentiokracji. Wybrane propozycje interwencji językowych”. [Referat na konferencji *Kultura wykluczenia? VII Odłona: Zwierzaki*, Instytut Filozofii, Uniwersytet Jagielloński, 16.11.2019]. Dariusz Gzyra, 5.08.2020, YouTube, video, 37:25, <https://www.youtube.com/watch?v=ffofnNCWkaU> (dostęp: 7.11.2021).
- Kasperbauer, Tyler J., i Peter Sandøe. „Killing as a Welfare Issue”. W *The Ethics of Killing Animals*, edited by Tatjana Višak and Robert Garner, 17–31. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- „Olga Tokarczuk: Prawa zwierząt powinny być wpisane do konstytucji”. *Wprost*, 16.01.2020, 17:25. <https://www.wprost.pl/kultura/10290072/olga-tokarczuk-prawa-zwierzat-powinny-byc-wpisane-do-konstytucji.html> (dostęp: 7.11.2021).
- Pietrzykowski, Tomasz. „Moralność publiczna a konstytucyjne podstawy ochrony zwierząt”. *Studia Prawnicze*, vol. 1 (217) (2019): 5–26. <https://doi.org/10.37232/sp.2019.1.1>.
- Yeates, James W. „Death is a Welfare Issue”. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, vol. 23 (2010): 229–241. <https://doi.org/10.1007/s10806-009-9199-9>.

Dariusz Gzyra – filozof, publicysta, działacz społeczny. Po wydaniu książki *Dziękuję za świńskie oczy. Jak krzywdzimy zwierzęta* (Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2018) zgłoszony do nagrody Paszporty „Polityki”. Członek Polskiego Towarzystwa Etycznego oraz Laboratorium Animal Studies – Trzecia Kultura przy Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Autor kilkudziesięciu artykułów naukowych. Wykładowca na wydziale Artes Liberales Uniwersytetu Warszawskiego na kierunku antropozoologia. Członek kadry dydaktycznej interdyscyplinarnych studiów podyplomowych prawa zwierząt na Uniwersytecie Humanistycznospołecznym SWPS. Redaktor działu *Etyka praw zwierząt* czasopisma „Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies”. Zainteresowania: relacje człowieka i innych zwierząt w świetle współczesnych koncepcji etycznych i politycznych, studia nad weganizmem.

Dariusz Gzyra – philosopher, publicist, and social activist. His book *Dziękuję za świńskie oczy. Jak krzywdzimy zwierzęta* [Thank You for the Pig's Eyes. How We Harm Animals] (Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2018) was shortlisted for the Polityka's Passport award. Member of the Polish Ethical Society and the Laboratory of Animal Studies – Third Culture at the Faculty of Humanities of the University of Silesia in Katowice. Author of several dozen scientific articles. Lecturer at the Faculty of Artes Liberales of the University of Warsaw in the field of anthrozoology. Member of the teaching staff of interdisciplinary postgraduate studies in animal law at the SWPS University of Social Sciences and Humanities. Editor of the Ethics of Animal Rights section of the journal *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies*. His interests include relations between man and other animals in the light of contemporary ethical and political concepts and veganism studies.